

A magyar térképészképzés története...

60 éves a Térképtudományi Tanszék

A tanterv szerinti térképész szakképzés új keletű Magyarországon. A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Karán 1955-ben indult az első évfolyam.

A térképtudományi tanszék 1953-ban történt létrehozása után két évvel kezdték meg térképész tanulmányaikat azok a földrajz- és földtan szakos hallgatók, akik a másodéves szigorlatok letétele után három évig térképészetet kívántak tanulni. A hallgatók köre pár év elteltével az egyéni levelező képzésre felvett, – már korábban a polgári vagy a katonai térképszolgálatok területén dolgozó – jelentkezőkkel bővült.

*

Bár a *Pázmány Péter* jezsuita püspök által 1635-ben Nagyszombatban (ma Trnava, Szlovákia) alapított egyetem történetében a térképészképzés alig hatvan éves múlta tekint vissza, a földméréssel és térképészettel kapcsolatos tudományoknak már a kezdeti időktől jeles művelői voltak az egyetemen.

A földmérés és térképészet egyik korai emléke az 1677. évi nagyszombati kalendárium címlapján szereplő Magyarország-térkép. A térkép valószínűleg *Szentiványi Márton* dékán műve. A nagyszombati egyetemen több kiváló földmérő és térképész tanult. Az egyetem matriculájában négy hallgató nevét találjuk, akik később jelentős munkásságot végeztek – *Sártory János* 1747-ben, *Dholuczky János* 1767-ben, *Magyar István* 1774-ben, *Spaits István* 1777-ben szerepel az iratokban. (*Spaits István*, aki az egyetem matriculájában mint filozófus szerepel, a magyar királyságról 1780-ban készített 1:800 ezer méretarányú kiváló pontosságú térképével megelőzte az első, az úgynevezett *jozefinista* katonai térképezést.)

Azonban a matricula hiányos, még húsznál több neves térképészünkről feltételezhető, hogy Nagyszombatban, majd az 1777-es átköltözést követően Budán tanultak

Bizonytalán a nagyszombati egyetemen, vagy már az átköltözés után Budán tanultak olyan kiváló térképező mérnökeink, mint *Bedekovich Lőrinc*, a jászkun területek és *Balla Antal* Pest megye feltérképezője, vagy a külföldön boldogulást keresők közül *Szentmártonyi Ignác* és *Szluka János*, ők az Amazonas tájain a spanyol és portugál hódítások határvonalát mérték fel és *Éder Xavér Ferenc*, aki húszéves munkával elkészítette Peru és Bolívia térképét.

Alapvető jelentőségűnek bizonyult a földmérő- és térképész-szakemberek képzése terén az egyetem bölcsészeti karán 1782 és 1850 között működő mérnöki intézmény, az *Institutum Geometricum*. Bár az egyetemen állandó volt a geometriai tudományok tanítása, sőt 1763-tól 1776-ig Szencen, majd 1776-tól 1780-ig a tatai kollégiumban működő *Collegium Oeconomicum* szintén tanítottak földmérést, 1782-ben megérett az idő arra, hogy *II. József* reformjai kapcsán a földmérők képzését intézményesítsék.

Az *Institutum Geometricum* 1782 novemberében nyílt meg a Budai Várban lévő régi káptalani házban. Az új intézmény létrehozásában jelentős érdemek fűződnek az egyetem két jelentős professzorának, *Makó Pál* matematikus és *Molnár János* természettudós nevéhez. Az Institutum hároméves képzést adott. (Az 1806-os, második *Ratio Educationis* két évre szállította le az oktatási időt, ez visszalépés volt.) Az oktatás nyelve általában a latin, egyes esetekben német vagy magyar volt. 1784-ben, amikor az egyetemet Pestre hozták át, az Institutum is Pestre költözött, a ferencesek zárdájának területére, a mai Egyetemi Könyvtár délkeleti sarka területére. Egy bécsi miniszteri rendelet 1850-ben az Institutumot megszüntette, és az 1846-ban megnyílt *József Ipartanodába* – a Műegyetem elődjébe – beolvasztotta.

Az Institutum fennállása alatt 1275 mérnöki diplomát adott ki. Az itt végzett szakemberek irányításával alakult ki a kiegyezés korának rendezett, iparosodó, többé-kevésbé modern Magyarországa. Az *Institutum Geometricum*nak a kor szakemberképzésében betöltött helyét és rangját jelöli, hogy a híres párizsi *École Polytechnique*-t csak az 1790-es évek derekán szer-

vezték. Tehát az oklevelek (49 darab), amelyeket az egyetemi *Institutum Geometricum* a párizsi politechnikum előtt kiadott, a világ első polgári mérnöki oklevelei.

A hatvannyolc évig működő intézet legjelesebb térképező tanítványai: *Vedres István*, Szeged környékének térképezője és vízszabályozója, aki már 1805-ben kidolgozta egy Duna-Tisza csatorna tervét, *Huszár Mátyás*, aki a Körösök vidékén végzett hasonló munkát, majd 1822-től a Duna térképezését vezette, *Beszédes József*, Vásárhelyi Pál mellett a legnagyobb vízmérnökünk, a Kapos és a Sárvíz szabályozója, *Vásárhelyi Pál*, 1829-től a Duna-mappáció igazgatója, *Széchenyi* megbízásából 1832-től az Al-Duna szabályozásának vezetője, majd a Tisza szabályozója.

Az *Institutum* megszüntetésével ugyan egy évszázadra megszünt egyetemünkön a rendszeres térképész-képzés, de ez idő alatt is jelentős térképészeti eredmények születtek az egyetem 1870-ben alapított földrajzi tanszékén. Az egyetemes és összehasonlító földrajzi tanszék első professzora *Hunfalvy János*, kinek oktatási célokra szerkesztett földgömbje napjaink gyűjteményeinek becses darabja. A későbbi jeles tanárok közül *Lóczy Lajost* és *Cholnoky Jenőt* kell kiemelni. *Lóczy* elkészítette a Magyar Szent Korona Országainak 1:900 ezer méretarányú földtani térképét, amely a párizsi világkiállításon aranyérmert nyert. *Cholnoky* széles körű térképészeti munkásságát olyan munkák jelzik, mint az Iskolai atlasz 1904-ből és a Földrajzi és statisztikai atlasz 1927-ből.

Ugyancsak szép, kétszáz éves hagyományokra tekint vissza a katonai képzés keretében folytatott térképészeti oktatás is, amelynek tantervi bizonyítékait az 1812-es évtől a váci Ludoviceum őrzi. A Vácra 1836-ban Pestre átköltöző intézmény Magyar Hadi Főtanoda néven folytatta működését. A tisztképző intézményben folyó oktatási munkát bizonyítja, hogy a magyar állam 1000 éves alapításának megünneplésére szervezett kiállításon bemutatott növendék-munkákat *Ferencz József* osztrák császár, magyar király „a legmagasabb elismerésre méltatta”.

Az ország e két intézménye adta-nevelte azoknak a szakembereknek a zömét, akik a magyar polgári és katonai térképészet feladatait jószerint a 20. század 50-es éveigi ellátták.

*

A II. világháborút követő években hatalmas igény támadt a térképészek munkájára. Az újjáépülő gazdaság, az átszerveződő államigazgatás-közigazgatás, az iskolarendszer megváltozása, az urbanizáció tervezése mind-mind térképek, atlaszok százait igényelték.

Az újjászervezett hadsereg az 1950-es évek elején a Műegyetem rövid életű hadmérnöki karán és térképészeti tiszti-tanfolyamokon igyekezett pótolni szakemberszükségletét.

Az oktatási kormányzat pedig 1953-ban létrehozta az első önálló magyar egyetemi tanszékét.

A tanszék vezetésével *Irmédi-Molnár Lászlót*, a szegedi egyetem egykori oktatóját, majd a Honvéd Térképészeti Intézet tudományos osztályának nyugalmazott ezredes vezetőjét bízták meg. *Irmédi Molnár László* professzor dolgozta ki az első egyetemi tantervet, amelyen az 1970-es évek első harmadáig a magyar térképész-képzés alapult.

1973-ban a tanszék új tantervet nyújtott be. A tantervben a térképész-képzés maradt három éves, de a korábbi földrajz-irányítottaságú alapképzést felváltotta a geológus és geofizikus hallgatókkal együtt végzett négy féléves földtudományi alapozás, és új lehetőség nyílt a magasabb évfolyamok geológus, geofizikus, meteorológus és földrajz szakos hallgatóinak – úgynevezett ágazati képzés keretében – térképész órák felvételére.

Az 1986-os oktatási törvény lehetővé tette, hogy a térképész-szakképzés ötéves képzésként induljon meg Magyarországon, az egyetemünkön. Az ötéves (tízszemeszteres) térképész-képzés az 1988/89-es tanév őszi szemeszterében indult meg. Az új tanterv elkészítésénél már figyelembe vettük a 20. század utolsó évtizedeiben kezdődő térképészeti paradigma-váltást. A tudományos technikai fejlődése, kiváltképpen a mikroelektronika forradalma olyan változásokat hozott a térképészetben, amelyek igényelték az éppen önállóvá vált tudományág ismeret- és tudományelméleti újrafogalmazását. A digitális technológiák nemcsak a térképi vi-

zualizációt változtatták meg, hanem a térhez kötött strukturális adatok feldolgozását is átalakították. A tanszék 2003-ban az egyetem természettudományi karáról az informatikai karra kérte át magát, és nevét *Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék*re változtatta.

A 2006-ban törvényileg bevezetett Bologna-rendszer, – a hároméves alapképzésre épülő kétéves térképész mesterképzés – képzési szerkezetében ugyan némi hasonlóságot mutat az 1973-as képzéssel, de alapvetően megváltozott a térképész tevékenység tudományos háttere.

Manapság olyan térképészeti területeken, mint térképi adatgyűjtés, adatfeldolgozás, adattárolás és adatmegjelenítés digitális műszaki eszközöket használnak. Ezen, az összefoglalóan *geoinformatikának* nevezett területen az egyes folyamatok nem különülnek el egymástól elszigetelt szakaszokra, hanem egy átfogó és bővülő rendszer részét képezik. Ez visszatükröződik az oktatásban is. A térképészet ebből a szempontból nem foglal el különleges helyzetet, ebben a fejlődésben sok más tudományággal együtt vesz részt.

*

A hatvan évre visszatekintés egyúttal tisztelgő emlékezés az egykori tudós kollégáinkra: *Ajtay, Arnberger, Bakonyi, Breu, Detrekői, Érdi-Krausz, Füsi, Hake, Heupel, Karsay, Kretschmer, Láng, Lichtner, Ogrissek, Ormeling, Pécsi, Radó, Ringhofer, Scharfe, Stegena, Turner* és köszönet a napjainkban velünk együttműködő, doktori iskolánkat támogató professzoroknak: *Buchroitner, Freitag, Gartner, Hurni, Kadmon, Mesenburg, Neumann, Ormeling jr., Pápay, Roubitschek*. Segítségük nélkül nem tudtuk volna megvetni lábunkat a hazai és nemzetközi tudományos életben.

Hatvan éve egy professzor és a titkárnője volt a kezdet, ma pedig több mint tízen vagyunk a tanszéken, – és közülük egy kollégánk a Nemzetközi Térképészeti Társulás főtitkára, másik a Térképtörténészek Nemzetközi Szervezetének titkára, van közöttünk nemzetközi szakmai bizottság vezetője, és van, aki a Magyar Tudományos Akadémia és a Leopoldina Német Nemzeti Tudományos Akadémia tagja. Adtunk az évek során tagokat az egyetem vezetésébe: dékánhelyettest, dékánt, rektor-helyettest és rektort, – és a felsőoktatásnak államtitkárt. És ami a legfontosabb: több száz diplomás térképészt a hazai és nemzetközi szakmának.